

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології,
факультет № 6**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

з навчальної дисципліни
**«Особливості розслідування окремих видів кримінальних
правопорушень»**
освітньо-професійної програми другого (магістерського)
рівня освіти

262 Правоохоронна діяльність.

**за темою: «Методика розслідування
дорожньо-транспортних пригод (ДТП)»**

Харків - 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 11 від 21 грудня 2023р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 12 від 20 грудня
2023р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 11 від 20 грудня 2023р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету протокол від 04.12.2023 року № 12.

Розробник:

Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології, факультету № 6, доктор юридичних наук, професор Корж В. П.

Рецензенти:

1. Професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Храмцов О. М.
2. Професор кафедри криміналістики та судової експертизи факультету № 1 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Юхно О. О.

План лекції

1. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із порушенням правил безпеки руху і експлуатації транспорту.
2. Процесуальні особливості початкового етапу розслідування.
3. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування, типові версії, планування розслідування.
4. Тактика окремих слідчих(розшукових) дій і негласних(розшукових) дій.
5. Використання спеціальних знань в розслідуванні ДТП.

Література

1. Алексеев О. О. Розслідування окремих видів злочинів. [текст] : навч. посіб. / Алексеев О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 278 с.
 2. Експертизи у судовій практиці./ під ред. проф. Гончаренка В.Г. Київ: 2010.394с.
 3. Корж В.П.Розслідування окремих видів злочинів-навчально-методичний посібник-Х.: хну імені В.Н. Каразіна, 2012.-508с. (серія» Бібліотека криміналіста»)
 4. Корж В.П. Огляд місця події:процесуальні підстави, криміналістичні рекомендації, тактичні правила – 2-е видання . Науко-практичний посібник для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. Харків: 2019 224 с. (серія « Бібліотека криміналіста»).
 5. Корж В.П. Огляд місця події:процесуальні підстави, особливості тактики, криміналістичні рекомендації: наук.-практ. Посіб. Для слідчих, прокурорів, поліцейських Харків:Золоті сторінки, 2017.-216 с . (серія» Бібліотека криміналіста»).
 6. Корж В.П.Деякі дискусійні питання щодо сучасного розвитку науки криміналістики. Криміналістика і судова експертиза: міжвід .наук. зб. К.:2018. вип.63.ч.1. с.27-36
 7. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : [навчально-практичний посібник] / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. Х. : 2013. –344с.
 8. Мотлях О. І. Поліграф: наукова природа походження, нормативно-правове регулювання та допустимі межі застосування : Монографія. К. : 2012. 394 с.
 9. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів в органах внутрішніх справ [криміналістичний аспект] : [моногр.] / Харків : 2011. 206 с.
- Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія . Х. : 2013. 440 с.

Текст лекції

Криміналістична характеристика злочинів – це доволі нова наукова категорія криміналістики, що посідає центральне місце в методиці розслідування окремих видів злочинів. Криміналістична характеристика – це результат наукового аналізу та узагальнення типових ознак певного виду або роду злочинів. Вона відображає злочин і складові його елементи. Крім криміналістичної характеристики злочинів, існують кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінологічна характеристики.

Криміналістичною характеристикою називається система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів цього виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів. Її метою є оптимізація процесу розкриття і розслідування злочину. Призначення криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона сприяє: 1) розробленню окремих методик розслідування; 2) побудові типових програм і моделей розслідування злочинів; 3) визначенню напряму розслідування конкретного злочину. Ця характеристика слугує слідчому своєрідною інформаційною базою, набором відомостей про цей вид злочинів.

Структура криміналістичної характеристики злочинів передбачає наявність певних елементів. Основними елементами криміналістичної характеристики є сукупності ознак, що визначають: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановку; 3) час учинення злочину; 4) знаряддя і засоби; 5) предмет посягання; 6) особу потерпілого (жертви); 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину.

Не всі перелічені елементи працюють однаково в різних видах злочинів. Одні з них набувають першорядного значення, інші, навпаки, відходять на другий план, або навіть відсутні (наприклад, існують злочини, що не мають певного місця їх вчинення або в яких відсутня особа потерпілого).

Елементи криміналістичної характеристики злочинів взаємозалежні між собою. Вони мають кореляційні зв'язки (ймовірні залежності). За наявності одних ознак слідчий може припустити наявність інших (наприклад, за слідами, залишеними на місці події, можна припустити професійні навички злочинця,

його вік, стать, наявність аномалій психіки та ін.). У цьому полягає значущість криміналістичної характеристики, її практична роль.

Кожний елемент криміналістичної характеристики злочинів має різний рівень залежностей з іншими елементами. Так, елемент характеристики "особа злочинця" може мати такі закономірні зв'язки: "потерпілий – злочинець", "сліди злочину – спосіб його вчинення – злочинець", "місце та обстановка злочину – злочинець", "час учинення злочину – злочинець" та ін.

Криміналістична характеристика злочинів має властивість динамічності. Динамічність характеристики виявляється в тому, що її зміст може змінюватися щодо тих або інших видів (родів) злочинів, поповнюватися новими відомостями в результаті узагальнень слідчої практики.

Типовими елементами криміналістичної характеристики ДТП є узагальнені дані про:

- 1) *спосіб ДТП;*
- 2) *місце і обстановку злочину;*
- 3) *особу злочинця;*
- 4) *типові сліди злочину;*
- 5) *особистість потерпілого (жертви);*

Залежно від механізму ДТП вирізняють типові способи ДТП

Зіткнення - подія, під час якої рухомі транспортні засоби (ТЗ) стикаються між собою або з рухомим потягом. До цього виду відносять також зіткнення з транспортним засобом, що раптово зупинився (перед світлофором, внаслідок скупчення автівок, або через технічну несправність), а також зіткнення рухомого складу залізничних потягів із ТЗ, що зупинився (стоїть на залізничній колії). Зіткнення в загальній масі ДТП становлять (24,2%).

Перекидання - подія, за якої рухомий ТЗ внаслідок втрати горизонтально-вертикальної стійкості перекинувся. До цього виду ДТП не відносять перекидання внаслідок зіткнення механічних ТЗ або наїзду на нерухомі об'єкти.

Наїзд на нерухомий ТЗ - подія, за якої рухомий ТЗ наїхав на нерухомі ТЗ, причеп або напівпричеп.

Наїзд на нерухому перешкоду (8,6%) - коли ТЗ наїхав на нерухомий предмет

або вдарився об нього в межах смуги руху (опору моста, стовп, дерево, будівельні матеріали, огорожу тощо).

Наїзд на пішохода (45,6%) - коли ТЗ наїхав на людину або сам ударився об рухомий ТЗ. До цього виду відносять також випадки, за яких пішоходи потерпіли від вантажу, який перевозився ТЗ, або предмета (дошки, троси, стовбури дерев тощо).

Наїзд на велосипедиста (9%) - подія, за якої ТЗ наїхав на велосипедиста або сам потрапив під рухомий ТЗ.

Наїзд на гужовий транспорт - коли ТЗ наїхав на упряжних, в'ючних чи верхових тварин або на вози, транспортовані цими тваринами.

Наїзд на тварин - подія, за якої ТЗ наїхав на птахів, диких чи домашніх тварин, або самі тварини чи птахи вдарились об рухомий ТЗ, внаслідок чого постраждали люди.

Інші види ДТП:

- сходження трамвая з рельсів (який не призвів до зіткнення або перекидання трамвая);
- падіння вантажу, що перевозився ТЗ, або відкинутого колесом ТЗ предмета на людину, тварину чи на інший ТЗ, що спричинило шкоду здоров'ю або смерть потерпілого;
- наїзд на осіб, що не є учасниками дорожнього руху;
- наїзд на раптово виниклу перешкоду (вантаж, який упав з іншого ТЗ, відлетіле колесо тощо);
- падіння пасажирів з рухомого ТЗ або падіння в салоні ТЗ, який рухається, але різко змінив швидкість або траєкторію руху тощо.

б) місце і обстановка злочину;

Розподіл ДТП за місцем їх учинення має приблизно такий вигляд:

- 33% - вчиняються в обласних центрах України;
- 23% - в інших містах;
- 20% - на дорогах місцевого значення;
- 15% - в селищах;
- 9% - на магістральних автодорогах;

- 2% - на регіональних автодорогах.

7) час вчинення злочину;

Час (року, доби) також може бути передумовою формування аварійної дорожньої обстановки. Зокрема, найчастіше ДТП трапляються в години «пік» (коли рух найбільш інтенсивний), а також за несприятливих погодних умов (ожеледь, дощ, туман), у темний час доби.

Розподіл кількості ДТП за місяцями року свідчить, що найчастіше вони трапляються протягом липня-листопада, з піком в серпні (у серпні в середньому трапляється до 15% від усіх річних ДТП).

Критичного стану аварійності досягає у п'ятницю. У цей день тижня відбувається до 15,7% ДТП.

ДТП із найбільш тяжкими наслідками мають місце в неділю, а за годинами доби - в період від 04.00 - 19.00 (7,8%).

Переважає більшість подій трапляється у другій половині доби (64,8%) з піком впродовж 18.00-19.00 (7,8%). особистість потерпілого (жертви);

Криміналістично значущими ознаками при дослідженні особи потерпілого є:

- стан здоров'я потерпілої особи,
- її вік,
- фізичні та психологічні характеристики,
- наявність захворювань: зору; слуху; перебування у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння тощо.

8) особа злочинця;

Криміналістично значущими ознаками при дослідженні особи злочинця можна визначити такі:

- психофізіологічний стан;
- професійна підготовленість водія;
- стаж роботи (кваліфікація);
- стан здоров'я;
- наявність фізичних недоліків;
- кількість часу, протягом якого знаходився водій за кермом;

- чи не перебував водій у стані алкогольного чи іншого сп'яніння.

Частіше за все винуватцями є водії (60%), особливо малодосвідчені (зі стажем водіння до п'яти років), які ще не мають достатніх навичок керування транспортом, не вміють швидко оцінювати виниклу ситуацію, прогнозувати її розвиток, недостатньо володіють способами маневрування.

Частка ДТП з вини пішоходів - 20% та 20% ДТП з іншої вини.

Щодо віку водіїв – молоді люди, з одного боку, є занадто самовпевненими, схильними до невиправданого ризику, а досвідчені водії у віці 40-50 років, з іншого боку, діють занадто повільно, втрачають швидкість реакції.

9) **типові сліди злочину.**

Кожному виду ДТП властиві свої матеріальні сліди, які обумовлені особливостями форми руху, що лежить в основі механізму простої контактної взаємодії.

Зокрема:

- у ході зіткнення двох ТЗ, що рухаються назустріч один одному, на кузові чи його елементах у місці безпосереднього контакту утворюються об'ємні сліди тиску (ум'ятини), наявні «контрпари слідів»;
- під час наїзду на перешкоду транспорт рухається прямолінійно або прямолінійно-поступально до нерухомого об'єкта. Як наслідок - виникають сліди ковзання. На трупі та на його одязі також залишаються відповідні пошкодження від частин ТЗ (сліди бампера, протектора на одязі потерпілого, нашарування ґрунту, часточок фарби, відламки скла, сліди волочіння, речі потерпілого, відповідні тілесні ушкодження тощо);
- під час обгонів, об'їздів, крутих поворотів виникає обертальний момент, тобто обертально-поступальний рух, що створює концентричні сліди ковзання. Так, під час дотичного наїзду на перешкоду (людину, машину), вона одержує обертальний момент, і в місці опорного контакту з поверхнею (асфальт, ґрунт), власне, й утворюється концентричний слід ковзання;
- за умови екстреного гальмування утворюється слід юза (може бути суцільно-динамічний, інколи не суцільний, тобто статико-динамічний; в обох випадках - поверхневий слід);

- у ході перекидання, коли машина перевертається декілька разів,- сліди обертання, гойдання на узбіччі та полотні дороги;

- якщо з транспортним засобом взаємодіють біологічні або рідкі й сипучі неорганічні об'єкти:

- а) на проїзній частині залишаються сліди - плями рідин, мастила, крові, осипу - розбитого фарного скла, окремих деталей кузова, сипучих речовин;

- б) на транспортному засобі (безпосередньо на кузові в місці зіткнення чи контакту під час наїзду, а також на ходовій і донній частинах) - сліди, зокрема, мікрочастинок (маловидимі та невидимі): сліди нашарування (від одягу потерпілого, волосся, кров, мізкова речовина, шматочки шкіри тіла).

2. Особливості розслідування злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту в умовах типових ситуацій

Процес розслідування даного виду злочину поділяють на два етапи:

1. Початковий етап розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР і закінчується письмовим повідомленням особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Ситуація 1. Кримінальне провадження розпочато при наявності потерпілого, водія і автомобіля на місці ДТП.

На початковому етапі проводяться наступні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події;
- освідування і судово-медична експертиза водія та потерпілого;
- слідчий одразу після повернення з огляду місця події забезпечує внесення відомостей до ЄРДР, та протягом 24 годин після подання заяви за фактом ДТП;

- допит свідків та постраждалих;
- письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання.

Ситуація 2. Кримінальне провадження розпочато при наявності потерпілого і автомобіля, водій якого зник з місця ДТП.

Дана ситуація, як правило, характеризується серйозними шкідливими наслідками – заподіянням потерпілому тяжких тілесних ушкоджень або смерті, та характерна для випадків порушення правил дорожнього руху водієм

автомобіля, у тому числі, при викраденні автомобіля. Також нерідкими є випадки вчинення злочину саме власником автомобіля. У зв'язку з чим він тікав з місця події, кидаючи там пошкоджений автомобіль, та звертався в органи внутрішніх справ із заявою про викрадення його автомобіля невідомою особою.

На початковому етапі проводяться наступні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події;
- освідування і судово-медична експертиза потерпілого;
- слідчий одразу після повернення забезпечує внесення відомостей до ЄРДР, та протягом 24 годин після подання заяви за фактом ДТП;
- допит свідків та постраждалих;
- призначення судово-медичних експертиз речових доказів, вилучених з місця події;
- оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії з метою встановлення, розшуку і затримання підозрюваного у вчиненні ДТП;
- письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту її затримання.

Ситуація 3. Кримінальне провадження розпочато при наявності на місці ДТП потерпілого та відсутності транспортного засобу і водія.

Дана ситуація є характерною при настанні тяжких шкідливих наслідків ДТП або при знаходженні водія в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння в момент ДТП. Основними тактичними завданнями розслідування є:

- 1) виявлення і вилучення слідів, які дозволять ідентифікувати автомобіль та його водія;
- 2) розшук та ідентифікація автомобіля і водія, який порушив правила дорожнього руху;
- 3) встановлення всіх обставин ДТП.

Зокрема, вирішується завдання щодо встановлення характеристик транспортного засобу за певними пошкодженнями, що сталися внаслідок ДТП, слідами на тілі й одязі потерпілого, записами камер зовнішнього відео спостереження, що зафіксували ДТП, тощо.

На початковому етапі проводяться наступні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події;
- освідування і судово-медична експертиза потерпілого;
- слідчий одразу після повернення забезпечує внесення відомостей до ЄРДР, та протягом 24 годин після подання заяви за фактом ДТП;
- допит свідків та постраждалих;
- призначення судово-медичних експертиз речових доказів, вилучених з місця події;
- оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії з метою встановлення, розшук і затримання підозрюваного у вчиненні ДТП;
- письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення транспортного засобу і водія (перевіряються автопідприємства, автосервіси, гаражі, автостоянки, у тому числі, неофіційні, здійснюється обхід дворів приватних та житлових будинків, підприємств та закладів, розміщених у районі події, для встановлення свідків, вилучення матеріалів відеозаписів тощо). Використовуються можливості місцевої преси, радіо, телебачення. Транспорт оглядається за місцем його виявлення.

На цьому етапі слідчому доцільно провести такі слідчі (розшукові) дії:

- допит підозрюваного про обставини злочину, взаємини з потерпілим тощо;
- пред'явлення підозрюваного для впізнання потерпілому, свідкам;
- призначення судово-психіатричної, судово-наркологічної експертиз підозрюваного та інших необхідних експертиз;

Слідчому також слід здійснити ряд заходів, спрямованих на забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, та можливої конфіскації майна.

Огляд місця події, проведений вчасно, кваліфіковано і ретельно, дозволяє встановити такі дані:

а) умови і точне місце злочинного порушення правил безпеки дорожнього

руху;

б) час його вчинення;

в) вид дорожньо-транспортної події;г)

механізм ДТП;

г) предмети і сліди, що залишилися на місці події;

д) орієнтовну швидкість руху транспорту і пішоходу;е)

учасників події;

є) заходи, вжиті водієм транспорту і пішоходом для запобігання події;

ж) технічний стан транспортних засобів;

з) причини дорожньо-транспортної події;

і) ознаки, що вказують на напрямок руху транспорту, що зник;к)

відомості про очевидців, інших свідків.

Визначення послідовності і вибір методу огляду місця події у кримінальних провадженнях про ДТП тісно пов'язані з конкретними ситуаціями, що виникають внаслідок дорожньо-транспортних подій. Дуже часто при огляді місця дорожньо-транспортної події необхідно застосовувати концентричний метод – від «периферії» до «центру». Це пояснюється специфікою самого місця події, бо сліди і речові докази, що знаходяться на певному віддаленні від центру аварії, можуть бути швидко знищені рухомим транспортом чи пішоходами. Тому, такі об'єкти оглядаються в першу чергу. Коли водій разом з транспортним засобом зник з місця події, огляд спочатку слід вести у напрямку його можливого руху, що дозволяє швидше виявити сліди, які характеризують даний автомобіль, і, використовуючи цю інформацію, організувати його розшук. Якщо ж транспорт знаходиться на місці, то перш за все проводиться огляд тієї ділянки дороги, звідки він рухався. При наявності трупа, визначивши межі місця події і ознайомившись із загальною обстановкою, огляд слід починати з трупа.

Основними об'єктами огляду місця дорожньо-транспортної події є:

1) ділянка вулиці чи дороги, де сталася аварія (з прилеглою територією);

2) труп;

3) транспортні засоби, що брали участь у дорожньо-транспортній події.

На початку огляду з'ясовується і фіксується (у протоколі, на схемі)

дорожня обстановка:

- назва вулиці (або інші топографічні дані) і спосіб регулювання руху на ній;
- тип дорожнього покриття (асфальтобетон, бетон, кругляк, ґрунтова дорога тощо) і стан (сухе, вологе, взяте кригою, засніжене тощо);
- ширина проїжджої частини (при наявності осьової лінії визначається відстань від цієї лінії до тротуару, узбіччя);
- радіус повороту і профіль дороги (горизонтальний, схил чи узвіз);
- наявність і ширина узбіч, кюветів, тротуарів;
- зовнішнє оточення місця події (стовпи, будівлі, дерева та ін.);
- розташування дорожніх знаків, світлофору, покажчиків, зупинок транспорту і переходів;
- розмітка проїжджої частини;
- оглядовість (можливість бачити дорожню обстановку з місця водія);
- видимість (відстань, на якій водій розрізняє елементи дорожньої обстановки і окремі предмети);
- освітленість;
- наявність дефектів дороги і перешкод для руху.

При огляді дорожнього полотна необхідно звертати увагу на наявність і взаємне розташування слідів коліс, плям крові, рідин, що пролилися (палива, мастила), окремих частин транспортного засобу, речей постраждалих тощо. ***Розташування цих та інших слідів повинно бути однозначно визначено шляхом прив'язки до нерухомих орієнтирів.*** Такими можуть бути край дорожнього покриття, бордюрний камінь, осьова лінія, стовпи, кут будинку, пішохідна доріжка, лінія «стоп» тощо (своєрідні вимірювальні бази для подовжніх і поперечних розмірів). Виміри, спрямовані поперек проїжджої частини, зручніше робити від правого краю тротуару по ходу руху.

Вивчення і вимір слідів коліс транспортного засобу дозволяє встановити маневри автомобіля, чи намагався водій уникнути події, взаємне розташування транспортних засобів під час руху, їх положення щодо тротуару, пішоходу, осьової лінії. Виявлення слідів протектора, в яких відбилися індивідуальні

ідентифікаційні ознаки (тріщини, латки, інші наслідки ремонту і експлуатації шини), сприяє встановленню транспортного засобу, причетного до дорожньо-транспортної події. За шириною колії, за шириною бігової доріжки, за малюнком протектора можна орієнтовно визначити тип і модель транспорту. Сліди коліс необхідно не тільки описувати в протоколі огляду, але і фотографувати із застосуванням масштабу, а якщо виявлено об'ємні сліди - виготовляти гіпсові зліпки.

Особливо важливо виявити і зафіксувати (виміром, описом, фотозйомкою) сліди гальмування, бо за їх довжиною вираховуються швидкість руху машини в момент аварії (як правило, чим довший гальмовий шлях, тим більшою була швидкість руху), повний гальмівний шлях, встановлюється технічна можливість уникнення наїзду на перешкоду і стан гальмової системи транспортного засобу.

Гальмівний шлях становить відстань, яку автомобіль долає в загальмованому стані, тобто від моменту початку гальмування до повної зупинки. Сліди гальмування на поверхні дороги залишаються як у вигляді подовжніх смуг різної довжини (сліди ковзання – «юз»), так і поєднання слідів протектора і слідів ковзання: Тому довжина гальмового шляху вимірюється від початкового відбитку протектора (а при його відсутності – від початку сліду ковзання, що треба особливо відзначити в протоколі) до закінчення чітко видимого сліду протектора (або сліду ковзання). В протоколі огляду місця події необхідно також зазначити вид слідів гальмування (сліди протектора або

«юз»), суцільні чи перервні), довжину кожного відрізка сліду і відстань між ними.

У ході огляду дорожньої ділянки можуть бути виявлені сліди від транспорту на навколишніх об'єктах (стовпах, будівлях, деревах тощо), деталі і частини машини, шматочки фарби і осколки скла, окремі предмети, що перевозяться у вигляді вантажу, речі водія, пасажирів транспортного засобу чи потерпілого, сліди волочіння постраждалого, частини чи волокна одягу, плями бензину, мастила, які мають важливе значення для з'ясування багатьох обставин події, що трапилася. Аналіз цих слідів дозволяє встановити механізм дорожньо-транспортної події, її центр (точне місце наїзду, зіткнення та ін.), напрямок руху, сліди і пошкодження, що залишились на транспортному засобі, його частинах, тип

і модель транспорту, що брав участь у події, взаємне розташування машини і постраждалого в момент наїзду. Такі сліди можуть істотно полегшити розшук і затримання винуватого і його транспорту, а інколи мати і ідентифікаційне значення (наприклад, при встановленні цілого за частинами, використовуючи шматочки фарби чи осколки скла, або при визначенні осіб, причетних до дорожньо-транспортної події, за речами, що випали з машини). Тому, перелічені сліди і об'єкти необхідно ретельно оглядати, фотографувати і докладно описувати в протоколі, зазначаючи, зокрема, місце виявлення, їх локалізацію, розміщення щодо нерухомих орієнтирів, розміри одиничних слідів, відстань між ними.

Огляд трупу. В ситуації, коли на місці злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху виявлено труп, його огляд є найважливішою складовою частиною огляду місця події. Згідно ст. 238 КПК України, зовнішній огляд трупа слідчий проводить за обов'язковою участю судово-медичного експерта або лікаря і в присутності двох понятих, за виключенням випадків здійснення безперервного відеозапису огляду трупу. До початку огляду необхідно з'ясувати, чи не змінював хто-небудь положення тіла потерпілого. Після цього встановлюються і фіксуються поза і розміщення трупа щодо транспорту, слідів коліс, осьової лінії, узбіччя, позначення переходу, нерухомих орієнтирів; зазначається місцеположення, форма і розміри слідів крові, мозкової речовини. Необхідно звертати увагу на безперервність слідів коліс під трупом, бо у деяких випадках можна припустити, що труп був підкинутий на дорогу для інсценування дорожньо-транспортної події чи відкинутий на сліди іншої машини, не причетної до події.

Одяг трупа спочатку оглядається без зміни його положення з наступним поступовим зняттям одягу. При огляді одягу і взуття зазначають їх стан, наявність слідів волочіння (різноманітні потертості, ушкодження, забруднення), слідів протектора шини (за якими можна встановити факт наїзду, тип транспорту чи ідентифікувати його) і бампера, часток фарби, ґрунту, скла, паливно-мастильних матеріалів, відсутніх частин (їх локалізація, форма, розміри), вміст кишень тощо. Всі об'єкти, які при цьому виявляються, мають бути вилучені та упаковані окремо із відповідними пояснювальними надписами та підписами.

Ушкодження, що одержують потерпілі при дорожньо-транспортних подіях, характеризуються здавленістю, обширністю, одностороннім розміщенням і

можуть виглядати як лінійні рядки (сліди волочіння), садна, синці, забиті і рвані рани, різноманітні переломи. Для їх фіксації необхідно вказати локалізацію ушкоджень на частинах тіла, форму, розміри, відстань від ступнів ніг. За останнім параметром іноді можна визначити тип транспорту і якою його частиною нанесений удар (наприклад, ушкодження тазових кісток звичайно завдаються вантажними автомобілями, ушкодження нижче колін – легковими). Виявлення не характерних для дорожньо-транспортної події ушкоджень (синці на шиї, странгуляційна борозна, ножові поранення тощо) може свідчити про інсценування події для приховування іншого злочину (вбивства).

Огляд транспорту проводиться з метою виявлення слідів, речових доказів, пошкоджень, що виникли внаслідок дорожньої події, і встановлення його технічного стану. Для досягнення поставленої мети до участі в огляді доцільно залучати в якості спеціалістів – фахівців з автотехніки та криміналістики (експерт-криміналіст).

Огляд транспортного засобу матиме місце при виявленні транспорту й поза місцем ДТП (якщо ж транспорт знаходиться на місці аварії – його огляд входить до огляду місця події). Про хід та результати огляду транспортного засобу слідчий складає окремий протокол. При чому виявлений транспортний засіб треба оглядати на тому місці, де він був виявлений після події, тому що при його пересуванні можуть бути знищені або пошкоджені наявні на ньому сліди ДТП і речові докази, змінено положення важелів управління тощо. Положення транспортного засобу на місці події фіксується шляхом вимірювання відстані від переднього і заднього правих коліс до узбіччя (тротуару) і від передньої (або задньої) осі до нерухомого орієнтиру (лінії «стоп», пішохідного переходу, дорожнього знаку та ін.).

Огляд транспорту починають з тієї його частини, що, судячи з обставин події, контактувала з перешкодою, або на якій залишились помітні пошкодження. При огляді зовнішньої поверхні машини слід звертати увагу на відсутність окремих деталей (фар, колпаків коліс, габаритних ліхтарів, емблем та ін.), наявність характерних пошкоджень (прим'ятин, подряпин, розривів чи відломів окремих деталей, порушення цілісності скляних частин), плям крові, мозкової речовини, шматочків шкіри, волосся, слідів нашарування фарби, специфічного

грунту, волокон і частин тканини одягу, відбитків структури цієї тканини, слідів рук, сторонніх предметів тощо. Всі ці сліди найчастіше залишаються на частинах автомашини, що виступають (бампері, фарах, крилах, підніжках, ручках дверей, бокових дзеркалах заднього виду) та на ходовій частині. Проте сліди дорожньо-транспортної події необхідно відрізняти від змін, що виникли внаслідок неякісного ремонту і обслуговування транспорту.

При огляді транспортного засобу обов'язково фіксуються положення коліс щодо кузова (повернуті праворуч, ліворуч, скеровані паралельно кузову), стан протекторів шин (ступінь зносу їх малюнка), характер вантажу, що перевозився, його вага, розміщення і спосіб кріплення. Щодо пошкоджень і слідів, то в протоколі огляду зазначаються місця, де вони виявлені, висота розміщення верхньої і нижньої межі сліду, їх форма, розміри (в об'ємних слідах – і глибина), індивідуальні особливості.

Проводячи огляд внутрішньої частини салону чи кабіни, визначаються положення держака ручного гальма, держака перемикання швидкостей, показчиків повороту, дані спідометру; чи включені освітлювальні прилади. У випадках, коли водій зник з місця події чи заявляє, що транспортним засобом керувала інша особа, вживаються заходи для виявлення і фіксації слідів рук на кермі, держаку перемикання передач, ручному гальмі, дверних ручках, світлозахисному козирку, склі дверей тощо, предметів, що не належать водію.

Після цього перевіряється технічний стан рульового управління, гальмової системи (експериментальним шляхом), приладів освітлення, вимірюється за допомогою манометра тиск у шинах.

Всі ці дії та дані у відповідності зі ст.ст. 103-107, 223, 237 КПК фіксуються в протоколі огляду, до якого додається план (схема) місця дорожньо-транспортної події, що викреслюється в ході слідчої дії на міліметровому папері в масштабі 1 : 200 (в 1 см – 2 м), фототаблиця, а також носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксована дана слідча дія.

Після огляду місця події водія необхідно направити до медичного закладу для встановлення наявності стану сп'яніння та його ступеня.

Допит підозрюваного. Перед допитом підозрюваного слід ознайомитися з його документами: посвідченням на право керування автомобілем, технічним

паспортом, маршрутним листом; з'ясувати його кваліфікацію, маршрут руху;

чи не притягувався він раніше до адміністративної або кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху. Це допомагає встановити дані про його особу, кваліфікацію і дисциплінованість, куди і з яким вантажем направлявся, власника транспортного засобу та ін. Після вільної розповіді про обставини події, що трапилася, слідчий з'ясовує:

- самопочуття водія напередодні і в день події, скільки часу він перебував за кермом до моменту аварії, водійський стаж;
- чи був справним транспортний засіб, у чому полягала несправність, коли він її виявив, яких вжив заходів для її усунення;
- хто здійснював випуск машини з парку, хто ще перебував в транспортному засобі (прізвища, імена, де проживають тощо) і на яких місцях;
- куди їхав водій, якою вулицею (дорогою), з якою швидкістю, в якому ряду і на якій відстані від краю тротуару (узбіччя);
- наявність інших транспортних засобів на проїжджій частині, їх взаємне розташування, з якою швидкістю вони рухалися;
- які дорожні знаки бачив водій на даній ділянці, який сигнал був на світлофорі, чи не перешкоджало будь-що спостереженню за дорожньою обстановкою;
- яка була погода, видимість, стан дорожнього покриття;
- коли і на якій відстані водій виявив перешкоду; де перебував пішохід, якою була його поведінка, якою частиною транспортного засобу він був збитий;
- яким був перебіг дорожньо-транспортної події, які заходи вживалися водієм для її запобігання (гальмування, маневр та ін.);
- які дії він вчиняв на місці після події, чи надавав допомогу потерпілим.

Водію, який зник з місця події, поряд з вищевказаними, додатково ставляться питання, чому він поїхав з місця події і не надав допомоги потерпілим, які заходи вживалися для приховання слідів злочину (на місці

аварії, на транспортному засобі тощо). Для одержання найбільш повних і точних показань треба використовувати схему дорожньо-транспортної події, особливо при з'ясуванні її механізму, місцезнаходження учасників та ін.

Оскільки більшість ДТП здійснюються ненавмисно, підозрювані водії, зазвичай, надають правдиві показання, проте прагнуть применшити свою вину у порушенні правил дорожнього руху. Тому вони скаржаться, як правило, на непередбачені обставини, наприклад, грубу необережність пішохода, слабку освітленість проїжджої частини, погане дорожнє покриття, раптову несправність машини, різку зміну погоди тощо. Тому показання підозрюваного слід оцінювати критично.

Допит потерпілого. Потерпілого бажано допитувати невідкладно, тому що розрив у часі між подією і допитом сприяє забуванню окремих деталей події. Крім того, водій чи його родичі можуть впливати на потерпілого, намагаючись схилити його до дачі неправдивих свідчень. Якщо стан потерпілого є важким, його допит слід проводити з дозволу та у присутності лікаря лікувального закладу, куди потерпілий був доставлений після ДТП. Хід і результати такого допиту доцільно обов'язково фіксувати за допомогою додаткових засобів фіксації – звуко- чи відеозапису.

При допиті потерпілого з'ясовують:

- чи не страждає він захворюваннями органів зору, слуху, в якому місці перебував до події;
- куди і в якому темпі рухався, коли побачив транспорт;
- з якою швидкістю він їхав, чи рухалися в цей час інші транспортні засоби, як вони розташовувались на проїжджій частині;
- яких заходів вживав водій для запобігання події (подав звуковий сигнал, зменшив швидкість та ін.);
- який сигнал був на світлофорі;
- якою частиною транспорту був збитий потерпілий;
- ознаки машини (тип, модель, колір, номерний знак та ін.);
- хто сидів за кермом, та інші питання.

При допиті потерпілого необхідно враховувати, що внаслідок одержаної фізичної чи психічної травми або через динамічність події він може добросовісно помилятися і давати показання, які не по всіх обставинах відповідають дійсності. В деяких випадках потерпілий навмисно викривляє фактичний бік того, що трапилося, звинувачує у всьому водія, хоча сам порушив правила дорожнього руху. Для одержання достовірної інформації треба максимально деталізувати показання потерпілого.

Допит свідків. При розслідуванні злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху в якості свідків можуть бути допитані пішоходи, пасажери, водії транспортних засобів, які не брали участі в події, працівники Національної поліції України, медичних закладів, транспортних організацій та ін. В першу чергу і особливо докладно повинні бути допитані свідки-очевидці, що спостерігали за подією.

При допиті свідків, що перебували поза транспортним засобом, ставляться питання, спрямовані на встановлення умов сприймання того, що трапилося, дорожньої обстановки, дій потерпілого і водія.